

*Міхневич Л. В.,**кандидат юридичних наук, доцент,**докторант кафедри історії права та держави**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ШКОЛА ПРАКТИЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ В НІЖИНІ

Анотація. У статті розкрито становлення та розвиток юридичної освіти в Гімназії вищих наук князя Безбородька та в Юридичному ліцеї князя Безбородька. Здійснено аналіз навчальних планів, організації навчального процесу, з'ясовано особливості змісту освіти та виявлено здобутки у підготовці фахівців практичної юриспруденції.

Ключові слова: юридична освіта, Гімназія вищих наук князя Безбородька, Юридичний ліцей князя Безбородька, підготовка юридичних кадрів, практична юриспруденція.

Постановка проблеми. На початку XIX ст. в Російській імперії були засновані кілька унікальних та водночас суперечливих для її освітньої системи навчальних закладів (гімназії вищих наук, вищі училища та ліцеї). Вони об'єднували навчальні курси університетів та гімназій, займали проміжний щабель між ними і виконували функції елітарних навчальних закладів. Впродовж XIX ст. в країні діяли шість ліцеїв, зокрема й Юридичний ліцей князя Безбородька в Ніжині (1840–1875). Свій початок він бере від Гімназії вищих наук князя Безбородька, заснованої за ініціативою та на кошти двох братів Безбородьків. Старший – князь Олександр Андрійович (1746–1799) пожертвував на богоугодні заклади 210 тис. руб., а молодший – граф Ілля Андрійович (1756–1815) вирішив, що доцільніше буде витратити ці кошти на створення вищого навчального закладу [1, с. 139]. У 1805 р. він попросив у царя дозвіл відкрити освітній заклад, де б навчалися діти незможних дворян і молоді люди з інших станів [2]. Граф зобов'язався вносити щорічно 15 тис. руб. та надав земельну ділянку під спорудження будівлі закладу [3, с. 49]. Однак гімназія була відкрита у 1820 р., вже після його смерті, внуком О.Г. Кушелевим-Безбородько (1800–1855).

За час свого існування цей заклад витримав кілька реорганізацій: гімназія вищих наук (1820–1932), фізико-математичний ліцей (1832–1840), юридичний ліцей (1840–1875) та історико-філологічний інститут (1875–1919). Зауважимо, що всі правонаступники гімназії носили ім'я засновника – князя Безбородька. Втім, безпосередню підготовку фахівців у галузі юриспруденції здійснював Юридичний ліцей, а початок ґрунтовного вивчення права було закладено ще в гімназії вищих наук. Тому в цьому утилітарному навчальному закладі цікавим і корисним є досвід організації навчально-освітнього процесу, який слід використовувати в умовах сучасних інтеграційних процесів.

Стан дослідження. Історія та аналіз діяльності цього закладу були висвітлені в дореволюційних виданнях [4; 5], а також були предметом наукових розвідок Н.В. Кукольника, І.О. Сребницького, Т.В. Локотя, М.О. Лавровського, Є.В. Петухова. Серед сучасних учених проблеми становлення та розвитку ліцеїв Російської імперії, зокрема й Ніжинського, вивчали О.Д. Сгоров, Н.М. Зипуннікова, В.О. Томсінов, С.Р. Чуйко, Г.В. Самойленко, О.Л. Войно-Данчишина та ін. Але до питання розвитку юридичної освіти в Гімназії вищих наук князя Безбородька та Юридичному ліцеї зверталися лише частково.

Тож **метою статті** є аналіз досвіду діяльності Ніжинської гімназії вищих наук та Юридичного ліцею князя Безбородька, визначення їх цілей і завдань, формування змісту юридичної освіти,

з'ясування особливостей навчального процесу та виявлення здобутків у підготовці фахівців з практичної юриспруденції.

Виклад основного матеріалу. Відзначимо, що імператорським рескриптом від 19 квітня 1820 р., була утворена Ніжинська гімназія вищих наук «на однакових з Ярославським Демидовським училищем вищих наук правах відносно чиновників та вихованців його; в міркуванні ж навчання – на основах, намічених головним правлінням училищ» [6]. А вже 4 вересня 1820 р. в ній розпочалося навчання. Гімназія діяла без затверженого статуту. Однак і після його прийняття 19 лютого 1825 р., в тексті виявили деякі помилки, через що міністерство терміново вилучило статут і, навіть, у «*Полное собрание законов Российской империи*» він не був внесений [5, с. 41]. Щоправда, в розробці проекту статуту брав активну участь В. Г. Кукольник (перший її директор), тож облаштовували гімназію відповідно до цього проекту. Відтак, мета діяльності закладу полягала в тому, щоб «в малоросійському краї надати всім і особливо незможним дворянам і іншим станам зручність при вихованні їх дітей в благочестивих правилах, набути знання в мовах і загальних науках, корисних для кожної людини, і на кінець у вищих науках, які послужать приготуванням юнацтва до служби державної» [7, с. 81]. Гімназія була публічним навчальним закладом і як Ярославське училище, давала загальні, енциклопедичні знання, а викладання носило релігійно-патріотичне спрямування [3, с. 52]. Перелік, пропонованих навчальних дисциплін для обох закладів був майже ідентичним. Курс навчання складав 9 років, які розподілялися на три триріччя, та поєднував предмети середньої та вищої школи. Юриспруденцію вивчали в третьому, вищому триріччі. Статутом (§ 14) наказувалося викладати «основи природного права, основи загальнонародного права і державного господарства, коротку історію римського законодавства і основи римського права, російське цивільне і кримінальне право» [8, с. 212–213]. У 1828 р. юридичними науками були визначені право природне і народне, державне право і наука фінансів, римське право із його історією, російське цивільне і кримінальне право із судочинством, історія права [9, с. 42]. Важливо, що при вивченні судочинства особливу увагу звертали на місцеві особливості [3, с. 52]. З 1823 р. ці дисципліни читав професор М.В. Білевич, а впродовж 1825–1830 рр. природне, державне, народне право, римське право з історією викладав і професор М.Г. Білоусов [5, с. 64].

Підтвердженням належності гімназії до вищої школи був високий статус її випускників. По закінченню курсу навчання вихованці отримували звання кандидата та права на чин XII класу, або звання дійсного студента – з правами на чин XIV класу, а при вступі на військову службу прирівнювалися до випускників університетів – отримували офіцерський чин (§ 72 Статуту) [8].

У такому статусі гімназія проіснувала до 1832 р. Цей перший період її діяльності вважається досить успішним. Прогресивні керівники закладу (перші її директори В.Г. Кукольник та І.С. Орлай) зібрали колектив молодих, талановитих, нерідко з європейською освітою, викладачів, де культивувалась філософська освіченість, заохочувалися самостійність мислення,

дискусії, творчий підхід до навчання та повага до учнів. Така ліберальна атмосфера вабила юнаків. Гімназія користувалася популярністю, а кількість її вихованців щороку зростала. Так, у 1820 р. навчання розпочали всього 17 студентів [9, с. 16], до кінця року їх налічувалося 52 особи [10, с. 16], у 1826 р. – 250 [7, с. 91], у 1831 р. – 384 [9, с. 45], а станом на 1 січня 1832 р. – 358 [7, с. 104]. У 1826 р. відбувся перший випуск – 11 вихованців отримали атестати [7, с. 91], а з 1826 до 1832 рр. їх було вже 102 особи [3, с. 56].

Однак така просвітницька діяльність молодих викладачів суперечила принципам жорсткої реакційної імперської політики і не могла залишитися непоміченою. Дрібні, особисті чвари між викладачами гімназії вилилися в конфлікт із звинуваченням професора М.Г. Білоусова та його колег у вільнодумстві та шкідливому впливі на молодь, а згодом переросли в гучну «справу про вільнодумство». Зауважимо, що «ніжинська історія» не була в той час єдиною, подібні процеси відбувалися у Санкт-Петербурзькому, Казанському та Харківському університетах. Завершувалися вони, як правило, звільненням кращих професорів. Тож результат ніжинської справи очевидний – у 1830 р. професорів, прихильників європейської філософської освіченості було звільнено з гімназії і передано під нагляд поліції, а викладачів-іноземців вислано за кордон [5, с. 106]. У 1831 р. припинили прийом нових студентів в нижчі класи, а згодом було прийнято рішення про недоцільність збереження енциклопедичного профілю гімназії і вона у 1832 р. була перейменована у фізико-математичний ліцей.

За Статутом від 7 жовтня 1832 р., новоутворений ліцей вважався самостійним закладом з вузькою спеціалізацією. За організацією викладання, структурою та правами був досить близьким до університету, мав трирічний курс навчання. Однак новим статутом були змінені права випускників, їм вже не надавали звання кандидата та дійсного студента. Попри те, що у ліцеї математична підготовка була достатньо висока, кількість бажаючих навчатися в ньому різко падала і вже у 1839 р. не виявилось жодного бажаючого вступити на I курс фізико-математичного ліцею. Отже, проіснувавши всього вісім років, заклад знову був реорганізований тепер в юридичний ліцей князя Безбородька.

Історія юридичного ліцею розпочалася 24 квітня 1840 р., оприлюдненням Височайшого указу [11]. Відповідно до § 3 Статуту, затвердженого 24 квітня 1840 р., головною метою його діяльності стало «поширення ґрунтовних відомостей по частині вітчизняного законодавства» [11]. Тобто викладання мало носити суто практичний характер, тож вивчення наукових предметів свідомо ігнорувалося. Один із розробників проекту статуту ліцею, ректор університету св. Володимира К.А. Неволін відмічав, що «відчувається брак здібних діловодів у нижчих і середніх інституціях судових місць. При виборі предметів юридичного курсу і призначенні професорів необхідно дати викладанню російського права той обсяг і зміст, які потрібні для практичного застосування юридичних знань на службі державній» [12, с. 15]. Отже, була створена спеціальна юридична школа для підготовки юристів-практиків, суддів, слідчих, нотаріусів та інших чиновників судових установ.

Підготовка студентів-юристів в ліцеї тривала три роки (шість півріч – § 56 Статуту). Прийом проводився один раз на рік перед початком першого півріччя за результатами вступних випробувань з усіх гімназичних предметів. Першочергово зараховували випускників гімназій зі «схвальними атестатами», іноді їх звільняли від іспитів (§ 53, 54 Статуту) [11]. Захищаючи вищі навчальні заклади від «слабко підготовлених вихованців», у 1844 р. міністр народної освіти увів циркуляр (діяв і в ліцеї),

який забороняв приймати в студенти гімназистів з незадовільними успіхами [13].

3 травня 1860 р. на ліцей були поширені вимоги загальних правил вступних іспитів російських університетів [14]. Щоправда, правила Ніжинського ліцею дещо відрізнялися від загальних [15]. Насамперед, в ліцеїсти без вступних випробувань зараховували випускників гімназій, дворянських інститутів та Лазаревського інституту східних мов, які мали схвальний атестат. Натомість, всі інші вступники склали «повний іспит» (з предметів гімназичного курсу). На відміну від інших вищих навчальних закладів імперії «скорочені іспити» (з спеціальних предметів окремих факультетів) в ліцеї не запроваджувалися. Не створювали й спеціальної іспитової комісії, вступні випробування проводили вчителі Ніжинської гімназії у присутності директора та членів ради ліцею. Отже, вступ до закладу, на відміну від університетів, був дещо спрощений. З одного боку – це дозволяло вирішувати проблему «заповнення» ліцею, адже в ньому могли навчатися ті, хто не мав права на вступ до університетів, з іншого – в ліцеї, не рідко, йшли юнаки з посередніми знаннями.

Згодом і цей порядок зазнав змін. У березні 1872 р. в ліцеї були відмінені вступні іспити, відтепер бажаючі навчатися мали скласти іспит за гімназичний курс в Ніжинській гімназії. А рада ліцею, як і в університетах, могла влаштовувати одне перевірочне випробування із предметів юридичних наук [16]. А ще через рік в ліцеї були введені нові правила вступу [17]. До випробувань допускали юнаків, які досягли 17-річного віку та мали атестат зрілості чи свідоцтво про успішно складені іспити гімназичного курсу. Право на зарахування мали особи, які склали перевірочні іспити з предметів юридичних наук з оцінкою не менше трьох балів з кожного. Іспити не складали юнаки, які мали атестат зрілості. Перейти на будь-який курс ліцею князя Безбородька без іспитів могли студенти юридичних факультетів університетів та Демидовського ліцею [17]. Тож ліцей став прихистком для тих, хто не міг вступити до університету або не витримував університетського навантаження, але мріяв отримати вищу освіту.

Зміст освіти в ліцеї мав відображати головну мету діяльності закладу – підготувати юристів-практиків із необхідними знаннями і достатніми навичками в конкретних вузьких сферах юридичної діяльності. У зв'язку з цим, все викладання зводилося до ґрунтовного вивчення законодавства, а не права як явища. Розподіл предметів переслідував одну основну мету – засвоїти Звід законів Російської імперії. Саме тому були сформовані кафедри за принципом об'єднання однакової кількості та в порядку нумерації (по можливості) томів Зводу законів. Так, були утворені чотири юридичні кафедри: енциклопедії законодавства і державних законів (викладали Звід законів, т. 1, 2, 3, 9); законів казенного управління (вивчали Звід законів, т. 4, 5, 6, 7, 8); законів цивільних (Звід законів, т. 10, 11, 12); законів поліцейських і кримінальних із судочинством (Звід законів, т. 13, 14, 15) [11]. При цьому слід зазначити, що крім енциклопедії законодавства ніяких теоретико-правових курсів в ліцеї не читали, були відсутні в його навчальному плані й історико-правові науки. Додатково діяли дві загальноосвітні кафедри: 1) російської історії й загальної і російської статистики; 2) російської словесності та кафедра богослов'я, де викладали догматичне і повчальне богослов'я, історію православної російської церкви, церковне законодавство. Також студенти-юристи вивчали німецьку та французьку словесність.

Зауважимо, що впродовж наступних років навчальний план ліцею зазнав певних змін. З 1850 р., за особливим розпорядженням Міністерства народної освіти, припинили викладати церковне законодавство. А в 1860-х роках студентам були за-

пропоновані історія іноземних законодавств, історія філософії права, закони про фінанси, читання і пояснення письменників іноземних і вітчизняних та німецька і французька література [18]. Однак, як і раніше, юридична освіта в лицей князя Безбородька залишалася утилітарною.

Заняття проводилися, як правило, у формі лекцій і практичних занять, які включали вивчення та розбір законодавчих актів, судових справ, підготовку документів. Відтак, лекції та практичні заняття були основними видами комунікації викладача і студента. Для заохочення студентів, згідно з § 58 Статуту лицю 1840 р., рада щорічно пропонувала теми для наукових творів, автори кращих із них удостоювалися золотих і срібних медалей.

Основним видом контролю знань вважалися річні (перевідні) та випускні іспити. Порядок їх проведення був чітко регламентований правилами. Проводили іспити за розкладом, який затверджувала рада лицю. Кожен студент піддавався як усному, так і письмовому випробуванню. Усний іспит являв собою опитування за білетами, натомість письмовий – передбачав підготовку двох творів: річного, написаного заздалегідь, на запропоновану професором тему та «короткого» – написаного під час усного іспиту [17, с. 15].

Знання оцінювалися за шестибальною шкалою: «0» – цілковите незнання; «1» – слабкі пізнання; «2» – посередні; «3» – задовільні; «4» – добрі та «5» – відмінні знання (§ 42 Правил) [17, с. 16]. Для проведення перевідних іспитів створювався спеціальний комітет під головуванням директора чи інспектора лицю у складі викладача предмета і одного професора. Екзаменували студентів з усіх головних і додаткових предметів, які вивчалися впродовж року. Переводилися на наступний рік лицейці, які отримали середній бал за всі іспити не менше «3», за умови, що лише один додатковий предмет міг бути оцінений на «2». Студент, який не виконував ці вимоги залишався ще на рік на цьому ж курсі, але за весь період навчання в лицей повторний курс допускався лише двічі, тобто загальний термін навчання міг бути подовжений тільки на 2 роки [17, с. 18].

Відповідно до § 20 Правил студенти I курсу складали 6 головних та 3 додаткових іспити. Для переведення на II курс необхідно було мати сумарну кількість балів не менше 15 з головних предметів та мінімум 9 балів – з додаткових дисциплін. Другокурсники мали 7 головних та 4 додаткових перевідних іспитів. Щоб стати третьокурсником загальна сума балів за іспити з головних предметів повинна була становити не менше 18, а з додаткових – не менше 12 балів [17, с. 19]. Випускників атестували з усіх предметів, які вивчалися протягом усього строку навчання в лицей: 15 головних (богослов'я, енциклопедія законодавства, державні закони, цивільні закони, цивільне судочинство, кримінальні закони; кримінальне судочинство, поліцейські закони, закони державного благоустрою, закони про фінанси, річний та іспитовий твори) та 4 додаткових (російська словесність, російська історія, російська і загальна статистика, французька або німецька мови) іспити [17, с. 20].

Їх проводила Рада лицю, яка давала свій висновок «про удостоєння атестатів з правом на чин XII та XIV класу» [17, с. 17]. Для отримання атестата з правами XII класу Табелі про ранги необхідно було отримати середній бал «4» з головних предметів, за умови що жоден окремий предмет не був оцінений нижче «3» балів, середній бал та бал за кожний окремий додатковий предмет не менше «3» балів. Отже, такі претенденти одержували з головних предметів мінімум 45 і максимум 55 балів, а з додаткових – мінімум 12 балів. Середній бал за всі іспити не нижче «3», при можливій лише одній «2» з додаткових предметів давав право на отримання атестата з правом на чин XIV класу, відтак студент повинен був набрати мінімум 33 і максимум 44 бали з головних

предметів та мінімум 12 балів – з додаткових [17, с. 20]. Відмітимо, що незалежно від результатів іспитів, атестат не видавали студентам, поведінка яких була визнана незадовільною.

Оскільки Юридичний лицей був державним навчальним закладом, його вихованці займали досить високі посади на державній службі. Однак табельно-посадовий статус його випускників значно відрізнявся від статусу випускників університетів. Згідно зі Статутом 1840 р. заклад готував кадри для цивільної служби, але лицейці могли стати й військовими. Відзначимо, що в разі вибору військової служби, відповідно до § 77 Статуту вони мали однакові права з випускниками університетів на отримання першого офіцерського чину. А при вступі на цивільну службу такої рівності в правах не передбачалося [11].

Отже, хоча лицей був державним вищим навчальним закладом, все ж спостерігається очевидне обмеження прав його вихованців. Лицейці, отримуючи право на чин XII класу, не набували звання дійсного студента. На підставі § 78 Статуту вони могли удосконалювати свої знання в юриспруденції, продовживши навчання в університеті. Осіб, які не бажали складати іспит, зараховували на перший курс, а юнаків, які успішно витримали «перевідний іспит», записували на курс, «до якого за знаннями своїми належать». І тільки закінчивши університет, колишні лицейці на загальних підставах отримували звання дійсного студента чи кандидата (§ 78 Статуту) [11; 19]. І все ж, студенти лицю князя Безбородька мали належний рівень знань. До 1876 р. його випускниками стали 848 осіб: 436 – на чин XII класу і 402 – на чин XIV класу [5, с. 119], тобто більше 50% лицейців були удостоєні «відмінних атестатів».

Такий високий рівень знань безперечно забезпечував професійний викладацький корпус, який складався з професорів, тобто посади ад'юнкта в Ніжинському лицей не існувало. Відповідно до § 43 Статуту професорами могли бути лише особи, які мали принаймні ступінь магістра того факультету, до якого належить кафедра [11, с. 36]. Оскільки підібрати відповідний професорський склад для навчального закладу провінційного міста було досить складно, то перші його викладачі мали лише науковий ступінь кандидата. Зрештою, в лицей була сформована сильна професорська колегія. І справді, тут працювали відомі вчені: М.Х. Бунге, П.Н. Даневський, В.А. Незабитовський, І.І. Платавський, М.П. Яснопольський, І.А. Максимович та ін.

Висновки. Отже, навіть короткий огляд організації діяльності Гімназії вищих наук та Юридичного лицю князя Безбородька дає підстави для висновку про їх помітну роль у розвитку юридичної освіти в Російській імперії. Зокрема, Юридичний лицей забезпечив достойну юридичну підготовку його вихованцям. Утилітарна підготовка відповідала потребам держави та забезпечувала молодим людям право на заняття відповідних посад, тобто майбутнє працевлаштування. Тож подальші дослідження аналізу якості викладання, зв'язку навчального та наукового досвіду лицю з сучасністю, науковий доробок його професорсько-викладацького складу заслуговує на окрему увагу. Тож, вивчення цінного досвіду юридичної школи лицю князя Безбородька потребує подальших досліджень.

Література:

1. Материал для истории и статистики наших гимназий // Журнал Министерства народного просвещения. – 1863. – Ч. СХХІ. – С. 129–171.
2. О заведении в Нежине гимназии высших наук князя Безбородко // СП по МНП: царствование Александра I. 1802–1825. – СПб., 1864. – Т. 1. – Стб. 372–376.
3. Сухомлинов М. Училища и народное образование Черниговской губернии // Журнал Министерства народного просвещения. – 1863. – Ч. СХХІ. – Отд. III – С. 1–94.
4. Лицей князя Безбородко. – СПб. : Тип. имп. Акад. наук, 1859. – 206 с.

5. Гимназия высших наук и лицей князя Безбородко. Издание второе, исправленное и дополненное. – СПб, 1881. – 474 с.
6. Об учреждении в Нежине гимназии высших наук князя Безбородко. 11. 04. 1820. // СП по МНП: царствование Александра I. 1802–1825. – СПб., 1864. – Т. 1. – С. 1243–1244.
7. Петухов Е.В. Гимназия высших наук князя Безбородко в Нежине // Журнал Министерства народного просвещения. – 1895. – Ч. XXXI. – С. 72–129.
8. Устав Гимназии высших наук князя Безбородко // Дополнение к СП по МНП (1803–1864). – СПб. : в типографии Императорской Академии наук, 1867. – Стб. 208–226.
9. Егоров А.Д. Лицеи России. (Опыт исторической хронологии). В пяти книгах. Кн. 2. Лицей князя Безбородко. – Иваново, Иван. инженер. ин-т, 1994 – 129 с.
10. Кукольник Н. Лицей князя Безбородко // Лицей князя Безбородко / Издал граф Г.А. Кушелев-Безбородко. – СПб. : в типом. импер. Академ. наук, 1859. – С. 9–24.
11. Об уставе и штате лицея князя Безбородко и штате Нежинской гимназии // СП по МНП: царствование Николая I. 1825-1855 гг. – СПб. : Тип. В.С. Балашева, 1876. – Т. II, отд. II. – 1840-1855. – Стб. 30–47.
12. Нежинский лицей князя Безбородко // Журнал Министерства народного просвещения. – 1865. – Ч. XXXVIII. – С. 11–31.
13. О непринимании в университеты и лицеи лиц, окончивших курс в гимназиях с неудовлетворительными успехами // Журнал Министерства народного просвещения. – 1844. – Ч. XLIV, отд. I. – С. 47–48.
14. О правилах испытания поступающих в студенты университетов // СП по МНП (1850-1864). – СПб.: Тип. АН, 1867. – Т. III. – Стб. 1030–1037.
15. О применении к лицей князя Безбородко правил испытаний для поступающих в студенты Университетов // СП по МНП (1850-1864). – СПб. : Тип. АН, 1867. – Т. III. – Стб. 1050–1051.
16. Об отмене в лицей князя Безбородко вступительных испытаний и о предоставлении желающим вступить в оный держать экзамен при гимназии // СП по МНП (1871-1873). – СПб. : Тип. АН, 1881. – Т. V. – Стб. 386.
17. Правила лицея князя Безбородко // Журнал Министерства народного просвещения. – 1874. – Ч. CLXXI. – Отд. I. – С. 8–20.
18. Обозрение преподавания наук в лицей князя Безбородко в течение 1862–1863 уч. г. // Торжественный акт в лицей князя Безбородко и Нежинской гимназии (4 сент. 1862 г.). – К. : Тип. ун-та, 1862. – 40 с.
19. По вопросу о студентах лицеев, желающих перейти в университеты // СП по МНП за 1835-1849 гг. – СПб. Тип. Императорской Академии наук, 1866. – Т. 2 – С. 532–533.

Михневич Л. В. Школа практической юриспруденции в Нежине

Аннотация. В статье рассмотрено становление и развитие юридического образования в Гимназии высших наук князя Безбородко и в Юридическом лицее князя Безбородко. Осуществлен анализ учебных планов, организации учебного процесса, определены особенности содержания образования и выявлены достижения в подготовке специалистов практической юриспруденции.

Ключевые слова: юридическое образование, Гимназия высших наук князя Безбородко, Юридический лицей князя Безбородко, подготовка юридических кадров, практическая юриспруденция.

Mikhnevich L. The practical jurisprudence of Nezhine's School

Summary. The article devoted to the establishment and development of law education in Gymnasium of high sciences of Prince Bezborodko and Liceum of Law of Prince Bezborodko. It were researched a curricula, school's organization, and also determined peculiarities of educational content and achievements in training of students in practice law.

Key words: legal education, high Gymnasium of high science of Prince Bezborodko, Liceum of Law of Prince Bezborodko, training of students in practice law, practice law.